

A salgótarjáni Acélgyári munkástanács működése, 1956

Az első ülés

A lezajlott viták megegyezéssel zárultak. Az üzemek, irodák által választott küldöttek október 29-én délután megválasztották a Salgótarjáni Acélgyár Nagyüzemi Munkástanácsát. Nem volt akadály a volt párttagság (1956-ban az acélgyár 2000 fő párttagot regisztrált, a dolgozók felét!), így rendretudasították mindazokat, akik Berczeli Ferenc és Váraljai László jelölése ellen azért tiltakoztak, mert pártbizottsági tagok voltak. Hupcsik Gyula jelölése ellen viszont szót emeltek, mert „több színt játszott”, és igen csúnya szája volt.

Meg kellett választani a munkástanács elnökét, a 14 tagú igazgatósági tanácsot, s ennek elnökét is. Az igazgatói tanács névsora csak töredékesen maradt fenn. A visszaemlékezések szerint valószínűleg a következők voltak tagjai:

Erdődi Kálmán	Magos Béla	Trezsnyik Ferenc
Godó Tibor	Hárs László	Kovács Andor
Széki Miklós	Csapó Lajos	Horváth Zoltán
Hargitay Lajos	Malik Emil	Óvári János
Simon János	Válóczi István ¹	

Magos Bélát tiltakozása ellenére választották meg a munkástanács elnökéül, hiába hivatkozott szembetegségére, s arra, hogy inkább munkást válasszanak, ő értelmiségi, a munkások jelölését nem illett visszautasítani, végül elfogadta a többség akaratát.

A közakarat leváltotta Bérczes Henrik igazgatót, s helyette az akkor éppen távol lévő Mándoki Andort választották meg. Ő kohómérnökként dolgozott a gyárban, ezekben a napokban nem is volt Salgótarjában, csak november 1-jén tért vissza Budapestről. Még Pesten, a KGM-ben tudja meg, hogy kinevezték – alaposan meg is ijedt –, de itt azt a tanácsot kapta, foglalja el az állást. A munkástanács működésébe nem szólt bele, Magos csupán azt kéri tőle, igyekezzen a tervet teljesíteni, az önköltséget csökkenteni. Bérczest képzettsége nem predesztinálta igazgatói állásra, nem volt érettségije, 4 elemi, 1 polgári és 4 év a Vörös Akadémián igazán nem szak-

irányú képzés, így a megfelelő végzettségű, korábban a börtönt is megjárt Mándokit jobban szerették volna. (Szakmai hozzáértés, lelki függetlenség a két legfontosabb követelmény!)

A munkástanács tagjainak 2/3 része volt párttag, két fő pedig a pártbizottságnak is tagja volt.

Fő feladatukat abban határozták meg: a klikkszellem megszüntetése, a gyár gazdasági irányítása, az igazgató szerepét pedig, hogy: a tanácstól független gazdasági szakvezető. Tehát a munkástanács nem politikai, hanem gazdasági szervezet.

Döntöttek a polgártárs megszólításról – ez lépett volna az elvtárs helyére –, s Magos tiltakozása ellenére a párthelyiséget igénybe vették a munkástanács céljaira. Mintegy demonstrálva, a párt kiszorul az üzemekből, a Művelődési Ház szabadságharcos helyiségében jelöltek ki számukra termet.

Október 30-án kerül sor a személyzeti iratok átvizsgálására. Mielőtt a gyári nagykazanban elégetik, Magos néhányat átolvasson, s saját visszaemlékezésében írja: tárgyilagosságnak minősíti azokat. Megszünteti a személyzeti osztályt, s tagjait átlagfizetéssel más osztályokhoz osztják be. A legnagyobb vihart azonban a pártszervezet megszüntetése kavarta. Valószínűleg Magos mérséklő fellépésének következtében a pártszervezet feloszlata csendben, sőt közmegegyezéssel folyik. A megalakuló Személyügyi Bizottság feladata lesz a leváltás, az így munka nélkül maradt dolgozók elhelyezése. Ennek a bizottságnak a tagjai Széky Miklós mérnök, Hurgát István lakatos, Eliás István lakatos és Klaiiban János.

A már korábban leváltott igazgató után leváltják Longauer József üzemfőnököt, és Keil nagyműhely üzemfőnököt. Természetesen a párttitkár Buda Ferenc sem maradhat.

Az elbocsátottak választhattak képzettségüknek megfelelő beosztást, s az azonos beosztásban dolgozók fizetését kapják.

Bányik Mihály osztályvezető előbb a technológiára kerül, majd saját kérésére fizikai munkára helyezik, Miklós Mihályt, a szakszervezet vezetőjét ugyan nem hajlandók felvenni a munkástanácsba, de a szervezetet nem oszlatják fel, a segélyezésnél választások esetén számítanak segítségükre. Leváltják Rákos Jánost, a rendészet vezetőjét, s új fegyveres szervezetet hoznak létre, élén Hárs Lászlóval. A leváltások ellen egyedül Longauer József tiltakozott – keresete a felére csökkent –, s indoklásul azt kapta: júdás-pénzt kapott (újítási pénzt), s hajszolta, „kizsákmányolta” a munkásokat.

A munkások élénken emlékeznek a normavisszahúzásokra, arra, hogy idővel a száz százalékot már csak csalással, a gép gyöttrésével, selejtek gyártásával tudtak csak elérni. Ugyanezt mondták Vágvolgyi Tivadarról, aki munkásellátás éléről technikus munkakörbe került. A DISZ-titkár Cser-

nyák öntödei technikus lett. Trezsnyik Ferenc indítványára viszont Buda Ferenc helyettes nagyüzemi párttitkárt, négy gyermek apját csak munka, de nem megélhetés nélkül hagyják, míg a pártszervezet nem függetlenedik, a vállalati beralapból kap fizetést. A forradalmat követően fontos vádpont volt, a funkcionáriusok elbocsátása, az érintettek természetesnek vették, a magas beosztást, a képzettségüknek nem megfelelő fizetést.

A perben tanúként kihallgatott Jancsár Jánosné, bár munkát számára is biztosítottak, Trezsnyik Ferencet úgy akarta feltüntetni, mintha az rajta, a kiemelt, tehetséges emberen akart volna bosszút állni, mikor megszüntette állását a Nagyüzemi Pártbizottságon. Ezt cáfolni látszik viszont Kovács József esete, aki a Megyei Pártbizottságon dolgozott, mint függetlenített funkcionárius, november elején mégis felvették az acélgyárba. Itt az anyagbeszerzési osztályon dolgozott, s miután félt, hogy fizikai munkára helyezik, felkereste Magost. Ő biztosította a megműtött gyomrú, gyenge fizikumú embert, hogy erről szó sem lehet.

Az eljárás kíméletes, alapelve: mindenki képessége, végzettsége szerint kapjon munkát. Magos Béla írja: „...a párttagságot vagy a pártvezetőket nem a mi ügyünk kérdőre vonni... senkitől kenyeret elvenni nem szabad, és az emberi megbékélés érdekében még a korábbi hatalmaskodókkal és túlkapókkal szemben is megtorlásnélküliséget kell alkalmazni”.

Október 30-án gondolnak arra, hogy az acélgyári hangosbemondót igénybe veszik, miután az egész gyártelepen hallható. Magos még a Szabad Európa Rádió rákötését is szorgalmazza. Miközben ezt intézi, széttör egy Sztálin-kantátát tartalmazó lemezt. A későbbi perben mindezt vandál pusztításnak igyekeztek feltüntetni. A tervből végül is nem valósult meg semmi. A Kultúrház akkori igazgatója, Kovács Gyula ugyan saját hősi ellenállásának tulajdonítja mindezt, az ok valószínűbb és egyszerűbb: megkezdődött a sztrájk.

Sztrájk

Meghirdetik a sztrájkot a szovjet csapatok kivonulásáig, miközben a bányára napi 40–50 vagonban jelölte meg az „élet fenntartására” szükséges szénmennyiséget.

Az előre megfogalmazott követelések nem tartalmaznak újat az előtte megfogalmazott több száz követeléshez képest, mégis határkő: a „kis Moszkvának” nevezett káderváros, megye első lázadása.

Követelik:

- A kormány a szovjet csapatok kivonulása után, de legkésőbb január végéig tartson általános és titkos választásokat!

- A kormány a helyi illetékes nemzeti tanácsok részvételével hozza létre a helyi karhatalmi szerveket!
- Biztosítani kell a szabadságharcosok részvételét a kormányban!
- A kormány jelentse be az ENSZ-nek a semlegességet!
- Biztosítsa a szólás-, a gyülekezési- és a sajtószabadságot!²

A Nemzeti Bizottság felhívásához az acélgyár is csatlakozik. A munkások a gyárban, utcán, otthon azt tárgyalják, mit szól ehhez a Nyugat, van-e esélye az országnak a semlegességre. Magos Béla mérsékelni igyekszik a vérmes reményeket, szerinte a Varsói Szerződés a kor nagy realitása, nem lesz mód a kilépésre, mást, kompromisszumot kell keresni.

A munkások között hírek (rémhírek) terjengnek. A Pestről hazatért diákok a Rádió ostromáról beszélnek, s először hangzik el a baljóslatú kijelentés, fegyvertelen emberekre is lőnek, vérfürdő volt a Parlamentnél.³ Az emberek hiteles tájékoztatást szeretnének, ezért fogadják örömmel, hogy az Új Nógrád című lap, a Nógrád megyei Forradalmi Bizottság lapjaként jelenik meg.

Az október 31-én alakuló Megyei Nemzeti Bizottság első intézkedése a volt tanácsi és pártvezetők telefonjának kikapcsolása. Erre nagy szükség volt, Jakab Sándor pl. Hegedűs Andrással beszél arról, hogy a bányászokat (több ezres létszámot emleget) esetleg felfegyverzik. Majd Fülekre átszökve hívja fel Antonin Novotnyt szintén fegyvereket kérve.⁴ Miközben a Nemzeti Bizottság a közeli Rétságról kér néhány fős katona egységet a közrend biztosítására.

Hajdu október 29-én menekül Csehszlovákiába, az ÁVH feloszlik, a párt szétesik, a Megyei Nemzeti Bizottság a szétesés felé sodródó közigazgatását, a megye politikai és gazdasági irányítását veszi át. A 11 fős testület elnöke Mlinarik István lesz. Megválasztásában a város munkástanácsainak küldöttei vesznek részt. Létrehívása demokratikusan történt, ezért ez a megye törvényes irányítótestülete. Bizottságai a megyei vb. feladatait is átveszik.

Ugyanekkor alakul az acélgyárban a közrend védelmére – a legendás s később tragikus események kiváltójaként – a Hadady–Hargitay-féle fegyveres csoport.

A forradalom védelméért

A szervezők soha nem mondhatták el történetüket, a később általánosan terjesztett történet szerint menekülés közben lőtték agyon őket. A meglévő halotti anyakönyvi kivonat tanúsága szerint mindkettőjükkel tarkólövés végzett.

A csoport tagjai ugyan acélgyári, megbízható munkások, szervezésük, létrehozásuk városi érdekeket szolgált. Szabó István rendőrhadnagy a megyei rendőrkapitányság vezetője hozza létre azzal a céllal, hogy legyen legalizált fegyveres erő – nemzetőrség jellegű – a városban. Az innen szerveződött csoport az acélgyári kolóniára felügyelt. A fegyvereket Szabó biztosította számukra. Megszervezték a gyáron belüli védelmi apparátust, felügyelték az utat a csehszlovák határtól a főúton át a Megyei Főosztályig.

Ezzel egyidőben a rendőrpárancsnok kísérletet tett arra is, hogy a lakoságnál kinnlévő fegyvereket begyűjtse, valószínűleg nem nagy sikerrel. Fehér Gyula⁵ – az anyagbeszerzési osztály vezetője, a „legvonalasabb” kommunisták egyike –, például 1957-ben a per során bevallotta, hogy a gyárban tartott pisztolyát feleségével csempésztette haza. Magos Béla sem helyezte a fegyveres csoportok létrejöttét. Sokallta a fegyvert, félt, hogy illetéktelenek is hozzájutnak. A fegyverek jelen vannak, de hallgatnak. Mint egy Csehov-drámában, az utolsó felvonásban, december 8-án sülnék el először.

Miután október 29-én Rákos Jánost leváltották a rendészet éléről. 30-án a forradalmi bizottság keresni kezdi a fegyvereket, mintegy 134 puskát, amelyeket Rákos csak részben ad elő. Eközben az új rendész, Hárs László szintén fegyvereket kap. A számukat csak becsülni lehet, hiszen a per során igyekeztek minél kevesebbre emlékezni.

Hársék valószínűleg 12 db kispuskát, 12 puskát, 2 géppisztolyt, 2 pisztolyt kapnak. Ő tagja az igazgatói tanácsnak, itt kapja a felhatalmazást Erdődi Kálmántól a gyár területén tartózkodó fegyveres őrség megszervezésére. A volt rendészet kommunista tagjait leváltották, s az üzemekből azok létszámának arányában néhány főt küldtek a csoportba. Nincs állandó létszám, illetve ez 30–80 fő között változik. Feladatuk kapták, hogy figyeljék a volt funkcionáriusokat, üzemi párttitkárokat is. Róluk egy listát készítettek, amiről később az terjedt el, hogy ez egy „halállista”, mely az általuk kivégzendők neveit tartalmazza.

A Hadady-csoport valószínűleg 3 golyószórót, 6 géppisztolyt, 7 karabélyt, néhány hadipuskát birtokolt.

A két csoport vezetői kiképzett katonák voltak. Hárs László hivatásos katonatisztként szerelt le. 1943-ban vitézzé avatták, s az ezzel járó 25 hold földet a mai Szlovákiában Csalár községben meg is kapta.

Hadady is szolgált a hadseregben, szintén német származású, a forradalom után a per során SS-hadnaggyá „léptették” elő. A csoport létszáma itt is változó volt, magját a következők alkották: Fancsik János, Sótér Pál, Mede Lajos, Márton Imre, Juhász Attila, Ponyi Gyula, Bencsik Zoltán, Polareczki Ottó, Kukkel Ferenc, Deák László, Godó Tibor, Szorcsik Zoltán, Pokornyai Ferenc, Czigler Gyula, Vits Antal, Mester Gyula, Krubecz József, Szegedi Pál, Zagyi József, Jávor Béla, Mester Gyula, Rabecz József, Nagy József, Girtl Ferenc, Girtl Emília, a forradalom egyetlen megnevezett női résztvevője.

21–28 éves fiatalok, s ez nem véletlen. A Duna áradása miatt a DISZ brigádokat szervezett a mohácsi károk helyreállítására, de a forradalom hírére a fiatalok visszatértek, s így egymást biztatva, „heccelve” álltak be a Hadadyék csoportjába.

Nem volt puskás ijesztgetés, lövöldözés, randalírozás.

Naponta 4 fő a lakótelepet ellátó kútnál, az ún. Nilus-forrásnál állt őrt. November 4-én a somosi országúton őrködtek, tartva az esetleges szlovák beavatkozástól. November 14-én ők indultak a kósza hírek hatására Lapujtőre, hogy akár a harcot is felvegyék a fegyveres bányászokkal, s ők adták a fegyveres őrséget november 15-én a Megyei Főosztályon. A csoport végét a szovjet bevonulás jelentette. Ezekből az eseményekből kovácsolják a forradalom után a két nagyszabású pert: a Hadady-Hargitay és Girtl Emília perét.

Az acélgyár munkástanácsa november 5-re tűzi ki a munka felvételét. Ennek érdekében a gyári „lármafán” többször beolvassák a munkafelhívást. A Szabad Nógrádban, a volt ÁVH adóján megszólaló Szabad Salgótarjáni Rádióban is közzé tették, de elhangzott a felhívás a Kossuth Rádióban is.

Trezensnyik Ferenc többször hangsúlyozta, ha nem dolgoznak, akkor is benn kell tartózkodni. Fél, otthonról egyszerű bárkit is elvinni, a gyárban a közösség „védelme alatt állnak”.

A hírek egyetlen „biztos” forrása, a Szabad Európa Rádió minden lakásban szól. A helyi lap, az immár Szabad Nógrád 2–4 oldalon rendszeresen megjelenik.

Az október 28-i szám felhívásokat, munkástanács alakulásokat közöl. Itt jelenik meg az első hír az acélgyári munkástanács szervezéséről, de hírt ad a szurdoki bányászok és a Vasötvözetgyár választásairól is. A felhívások címzettjei: Magyar mérnökök! Magyar műszakiak! Építőipari dolgozók! Bányászok! Munkásfiatalok!

Szakember-minisztert követelnek (Rudnai Józsefet), szakemberek által hozott döntéseket szorgalmaznak. Feltűnően eltér azonban a bányászok felhívása: vegyétek fel a munkát! Ellenforradalmi támadásról beszél (október 28.!). Erre később – október 30-án – visszatér az újság, s cáfolja, hogy ellenforradalmi elemek keveredtek volna a tüntetők közé.

Megjelenik a SZOT programja: melyben állást foglal a munkástanácsok megalakulása mellett. A hang őszinte, változtatni szükséges mindenben, ami a forradalom kirobbanásához vezetett: a normákat megszüntetni, a gyermektelenségi adót eltörölni. Béremelést, a termelés feltételeinek javítását szorgalmazza. A sztrájkokat befejezett tényként kezeli. A szakszervezet bejelenti, hogy a sztrájkolók átlagfizetést kapnak, s azoknak, akik mégis dolgoztak, vagy a fegyveres őrség tagjai voltak, fizetésük kétszeresét ígéri. A

lap eddig a Megyei Tanács és a Pártbizottság kiadványa volt, 1956. november 1-jén, már a Nógrád megyei Forradalmi Nemzeti Bizottság lapja lesz, ez a bizottság az előző nap alakult, s ebben a munkástanácsok képviselői is részt vesznek.

A széleskörű tájékoztatásra a papírhány miatt csökkentett terjedelmű lapban nincs mód, a különböző Nemzeti Tanácsok programjai mellett itt jelenik meg az első hír a budapesti eseményekről. Gerelyes Endre – a későbbi ismert magyar író – beszámol a Rádió ostromáról, a Parlament előtti vérengzésről. A Budapestről érkező diákok már eddig is hozták a híreket, de ez az első hivatalos publikáció a történekről.

November 4-én (tehát 3-án íródott) a sztrájk ideiglenes megszüntetéséről a bányász- és nagyüzemi munkástanácsok küldöttei adják ki a közleményt. Október 24. és november 2. a nagy követjárások ideje a Parlamentben. Minden nemzeti bizottság, minden megalakuló munkásszervezet megfogalmazza követeléseit, jórészt azonosakat. Részt akarnak venni az eseményekben, nem arctalanul, de hittel, hogy valóban ők alakítják azokat. Mert úgy látják, a kormány kész teljesíteni az azonnal teljesíthető követeléseket, a sztrájk öncélúvá válva áruhiányt okozna. Ezért lemondanak a sztrájkjokról, de az ehhez való jogot fenntartják, a sztrájkjog fenntartása pedig azt jelenti: ha kell, a nemzet védelméért akár fegyvert fognak. Az újság egy cikke az Akcióegységet címet viseli, írója Mlinarik István⁶, a lap főszerkesztője.

Akcióegységet

Miskolcon, november 2-án megkezdődött az északkelet-magyarországi megyék forradalmi bizottságainak tanácskozása.

Nem kevesebbről volt szó, mint Heves, Szolnok, Nógrád, Borsod és Miskolc megyei jogú város egyesítse erejét katonai, közigazgatási és erkölcsi értelemben. Miben egyeztek meg? Egy tisztultabb, erősebb munkáshatalom létrehozásában.

Megállapodtak egy olyan Nemzeti Tanács felállításában, amely a legfelsőbb államhatalmi szerv lenne. Döntöttek az újonnan létesült pártok közötti pártharcok visszaszorításáról. A forradalom oldalára átvált szovjet katonák sorsáról éppúgy esett szó, mint az akcióegység megteremtéséről, a négy megye és Miskolc rendszeres tanácskozásának megszervezéséről. A termelés irányítását a munkástanácsok vennék át, akik biztosítanák a szakértelemmel nem rendelkezők többé ne avatkozhatnak be a termelésbe.

A cikke végtelen hittel fordul az ENSZ felé. A semlegesség kinyilvánítását a szovjet csapatok rablás nélküli kivonulásának ellenőrzését várják tőle. Ennek reális alapot az

adott, hogy a kormány november 2-án határozott az ENSZ-közgyűlésére utazó magyar delegáció összetételéről, a Biztonsági Tanács pedig a magyarkérdés közgyűlésen történő megtárgyalása mellett foglalt állást, s az ügyet 4-re napirendre is tűzik. Azt viszont nem tudják, hogy Hruscsov és Malenkov Bukarestben román, csehszlovák és bolgár vezetőkkel tárgyal, a szovjet beavatkozást készítve elő. A jugoszláv vezetők beleegyeznek a szovjet beavatkozásba. Eközben már az új vezetés élére szánt Kádár János meg is érkezik a SZU-ba.

Miután bíznak Nagy Imre kormányában, az 5 megye a munka megindítása mellett dönt.

Kivel lehet összefogni?

Az acélgyár munkástanácsa novemberben háromszor jár Ózdon. Az első látogatás valószínűleg november legelején, 4-e előtt történt. Trezsnyik Ferenc Godó Tiborral, Farsang Jánossal jár Ózdon, miután a gyár anyagellátása nagyrészt innen származik, a sztrájk, a termelés megindítása az ózdi kohászok munkájának is függvénye. Valójában nem politizálni utaznak, de itt hallják a hírt, hogyan kényszerítették munkára az oroszok Győrben az ott dolgozókat: a gyárat körbezárták, az ott dolgozók nem hagyhatták el munkahelyüket. Salgótarjánba eddig nem vonultak be az oroszok. Az anyagellátásban sikerül megegyezniük, Ózd is a november 5-i munkafelvétel mellett foglal állást.

A második látogatás november 14-re esett. Mándoki Antal utazik Trezsnyikkel, s velük van az anyagbeszerző Ágoston. Temesszentandrásy Guidó főmérnökön kívül most már a munkástanács elnökével, Antalközi Józseffel is tárgyalnak. Ekkor Ózd már szinte a munkástanácsok központjaként (legalább is Észak-Magyarországon) funkcionált. Az ózdi munkástanács kihallgatási jegyzőkönyvében a diósgyőri, sztálinvárosi, kazincbarcikai, győri, borsodnádasi valamint a budapesti Rákosi Mátyás Művek, a MÁVAG munkástanácsát említik, akik szintén jártak Ózdon.⁷

Itt kapják azt a tanácsot Trezsnyikék, vegyék fel a kapcsolatot minél több munkástanáccsal. Valószínűleg ekkor, és nem az előző látogatás alkalmával kerül sor arra, hogy följánljanak egy rádióadót az Ózdiaknak. A Kádár-kormány már megalakult, ezért a Borsod, Nógrád és Heves megye egy ellenkormányt akart létrehozni, amelynek Földvári Rudolf lett volna a vezetője, s a saját rádióadó ennek a kormánynak a céljait szolgálta volna. (Ez a tényanyag a salgótarjáni peranyagban nem szerepel, csupán az ózdi-ban.)

A harmadik látogatásra a hónap végén kerül sor. Tóth Pál járt ott Óvári Antallal Horváth Károly igazgató és Temesszentandrásy főmérnöknel. A

két munkástanács már külön tárgyal egy, a Kádár-kormány mellett működő csúcsmunkástanács megalakításáról.

Az Ózdiak november végén járhattak Salgótarjában, itt is külön tárgyal a két főmérnök (ill. megbízottai), és a Blakut József vezette munkástanács.

A tárgyalásról nem maradt feljegyzés. A termelésről, ill. az anyagszállítás nehézségéről tanácskozhattak. A vasúti szállítás helyett közúti szállításban egyeztek meg.

Ezek a tanácskozások voltak azok, amelyekből a Trezsnik-per nagy része építkezett.⁸ Összeesküvésnek, kizárólagos, szűk körű összeesküvésnek akarva feltüntetni a történeteket, amelyet Trezsnik Ferenc szervezett volna. A történetek viszont azt mutatják, még mindig az élet konszolidálása, a munka megindítása, az „akcióegység” a cél. A kapcsolatot valószínűleg inkább telefonon tartották, s nem pusztán Ózddal, de – mint a december 8-i nap eseményeiből kiderül – a Nagybudapesti Központi Munkástanáccsal is. A fő cél azonban december elején a gazdaság megindítása. Ezt, belátták, magukra hagyottan, kiépített gazdasági kapcsolatok nélkül, szakértelem nélkül nem lehet. Ennek érdekében a helyi szervezetek megalakulása után azokkal a tanácsokkal veszik fel elsősorban a kapcsolatot, amelyekkel a gazdasági érdekük érintkezik. Ezért van, hogy az acélgyári munkástanács nem a város gyárainak munkástanácsaival, hanem az északi ipari régió tanácsaival keresi az együttműködés lehetőségét.

Egymásnakfeszülések. A kettős hatalom létrejötte

1956. november 4-én hajnalban általános támadás indult Budapest, a nagyobb városok és katonai objektumok ellen. Elhangzott Nagy Imre drámai rádióbeszéde, amelyből vidéken értesültek a budapesti fegyveres harcokról is. A szovjet bevonulás után Magyarország egyre több városa kapcsolódott be a fegyveres ellenállásba. A szovjet katonai jelenlét azonban megpecsételni látszott a forradalom sorsát.

A forrásokból nem derül ki egyértelműen, Salgótarjában mikor vonultak be először a szovjet csapatok, minden esetre november 4-én és 5-én nincsenek itt. Talán 6-án vonulnak be nem túl nagy erővel a városba. Három szovjet páncélos, és egy gyalogososztag fenyegetően körbejár a városban, majd el is hagyják azt. A magyarországi szovjet beavatkozás hírére azonban a volt funkcionáriusok az SZMT székházában gyülekeztek. Megalakították a Forradalmi Munkás-Paraszt Tanácsot Mrázik János vezetésével.

Az orosz támadás hírére a nemzeti bizottság elhatározta, ha Salgótarjában is bevonulnak, nem állnak ellen. Deli főhadnagy alakulata Rétsággra vonult vissza, a Mrázik-tanács viszont Csehszlovákiából és a rendőrségtől is

kapott fegyvert. A céljuk az volt, hogy elfoglalják a megyei tanács épületét, és szétzavarják az ott működő Nemzeti Bizottságot. Ennek az akciónak a vezetője a kommunisták hírhedt „fenegyereke”, Darázs István.

A Nemzeti Bizottság nem szűnik meg, hanem tagjai az acélgyárban és a nagybáttonyi bányauzemben működnek. Kettős hatalom jön létre, s a hatalmi viták eldöntéséhez Kádár János sem ad használható tanácsot. A Forradalmi Munkás-Paraszt Tanács küldöttségét Pestre érkezése után legelsőként fogadja Kádár János. Először őket ismeri el legális testületként, majd a megjelenő Nemzeti Bizottság vezetőjének, Szabó Ervinnek, a Nagybáttonyi Szolgáltató Vállalat munkástanácselnökének teszi azt a kijelentést, a helyi hatalmi harcokat döntsék el egymás között. A kormány úgy érzékelte, hogy a hatalmat leginkább a nemzeti tanácsok veszélyeztetik.

A helyzet a városban egyre feszültebb lett. A helyi lap immáron Új Úton címmel, a megye dolgozóinak lapja alcímmel az MSZMP-t és az Ideiglenes Munkás-Paraszt Forradalmi Bizottságot jelöli meg tulajdonosként (november 8.). A hang valóban új. Elindul a közvélemény orientálása, a fasizmus, imperializmus előretörésével való fenyegetőzés. Tények helyett rágalmatokat, „pletykákat” vonultat fel.

A vezércikk ellenforradalomnak nevezi a történeteket. „Vajon nem erremutat-e, hogy a megyében felütöttek fejüket a régi rendszer népnúzóit, voltgyárosok, hogy a kommunista ellenességben, garázdaságban élenjártak a volt nyilasok, főszolgabírók.” A Helytállás című cikkben pedig megdicséri a város gyárai közül azt az egyet, amelyik nem sztrájkol, a Zagyvapálfalvai Üvegyárat. (Az igazsághoz hozzátartozik, hogy már egy rövid sztrájk is az olvasztókemencék teljes tönkremenéséhez vezetett volna.)

Az acélgyár igazgatótanácsa úgy határozott, hogy november 9-én felveszik a munkát (november 7-én). A következő nap, miután felmérték az anyagkészletet, s az energiaszükségletet, inkább 12-re halasztották a munka felvételét. Ózd nem dolgozott, ezért nem volt meg a gyár azonnali beindításának feltétele. Nyersanyag ezután sem érkezett, csupán egy telefon Ózdról Magos Bélának; a kagylóba nem szóltak bele, csupán beleköptek.

A helyzetet a bizonytalanság, a feszültség jellemezte. Ennek feloldására, megoldására született meg a terv: Magos Béla a gyárba hívta Mrázik Jánost, Andó István, megyei pártbizottság tagját, hogy vegyenek részt a munkástanács ülésén. A tanácskozáásra november 13-án került sor.

A salgótarjáni iparmedence munkástanács-küldötteinek ülését Magos Béla nyitotta meg. A megbeszélés céljaként a kialakult hatalmi válság feloldását nevezte meg. Felszólította a megjelenteket, döntsenek a helyi hatalomról: Nemzeti Bizottság vagy a Mrázik-tanács. Megfogalmazta azt is, ami

szinte hitvallásként hangzott: a szocialista Magyarország építése az egyetlen lehetséges cél. Valamennyi hozzászóló előre bocsátotta, hogy a régi tanácsot demokratikusan választották, a Mrázik-tanács pedig fegyverrel vette át a hatalmat. Elemi erővel tört ki a felháborodás, hiszen most vált nyilvánvalóvá, a szabadság ízet megkóstoló munkások számára a Mrázik-tanács a hatalmat a visszarendezésre fogja felhasználni.

Különösen Trezsnyik Ferenc hozzászólása megrázó. Elemi erővel tör fel belőle a munkásság minden sérelme és hite. Szinte tiberzi ihletettséggű mondatokat fogalmaz. Többé nem tudja egy kis klikk uralmát elfogadni, lehajtott fejjel élni, elnézni azt a tényt, hogy a párttagok tagsági könyvüket karrierjük építésére használják. De megdöbbenésének adott hangot minden résztvevő: Lénár Andor, Beda József, Mlinárik István, Szabó Ervin. Legfontosabb javaslatuk, az új megyei tanácsot „alulról”, demokratikusan válasszák meg. Miután joguk nem volt a Mrázik-tanács leváltására, abban állapodtak meg, „a jelen bizottság a régi bizottsággal együtt csütörtökig, az új tanács megválasztásáig együttműködjék.”

A tanácskozás ki nem mondott célja világossá vált a Munkás-Paraszt Forradalmi Tanács előtt is, semmi bizalom nincs azok iránt, akik vezetnek. Magos Béla összefoglalója szerint a termelés helyreállításának legfőbb akadálya, a nyugtalanság kiváltója a Mrázik-tanács. A demokrácia Nógrádban akkor áll helyre, ha a munkát a Nemzeti Bizottság veszi át újra.

A másik oldal véleménye ismerősen semmitmondó és fenyegető: a munkástanácsban nem oda való emberek is vannak, a fehérterror Pesten már elszabadult, a túlkapásokat a munkáshatalom védelmében követték el. Finoman megfogalmazott vádja után, miszerint a munkástanácsok nem törvényesek, létrehozásában nem vett részt mindenki, de azért vállalja, az új választásig hajlandók együttműködni a munkásokkal.

Ez a kijelentés vágott leginkább elevenjébe annak az acélgyári munkástanácsnak, amely eddig is legmarkánsabban képviselte a dolgozók érdekeit az egész városban. Hiszen ha csak ez a kifogás a munkástanácsokkal szemben, ezen egy új választás segíthet, de Mrázik sejtetni engedte, a munkástanácsokban nem odavaló emberek ülnek. Az az arrogáns hatalom szólalt most újra meg, amelytől a forradalom alatt, úgy tetszett, megszabadultak. Egy olyan hatalom firtatja a munkástanácsok törvényességét, a beléjük helyezett bizalom jogosságát, amely maga is bevallja, nem demokratikus választások útján került annak birtokába.

Miután a tanácskozáson az egymással szemben álló felek nem ismerték el egymás jogát a hatalomhoz vagy a fegyveres erőhöz, azt a kompromisszumot kötötték, hogy új választásokig, közös fegyveres őrség mellett, mindkét szervezet a megyei tanács épületében fog dolgozni.⁹

A következő napon – november 14-én – létrejön a Nagybudapesti Központi Munkástanács, szigorúan a szocializmus elvi alapján állva, kijelentve, a termelő eszközöket társadalmi tulajdonnak tekintik, megvédésükért készek harcolni. A 8 pontos követelés tartalma ismerős, Nógrádban már november 11-én megfogalmazódott, s most ennek betartása, betarttatása a fő cél. Az acélgyár rőplapokon terjesztette, ugyan a jövőben is a népi hatalmat kívánják, de nem vérrel beszennyezve, s itt is megfogalmazódik a legfontosabb, a kormánnyal, a megyei vezetőkkel szembeni bizalmatlanság.

November 13-án és 14-én két alkalom is kínálkozott a fegyveres összetűzésre, a fegyverek kis híján eldőrdültek.

JEGYZETEK

- ¹ A névsort a peranyagban találtak, valamint Széki Miklós és Bedegi József visszaemlékezései alapján készítettem.
- ² A Nemzeti Bizottság felhívását a Szabad Nógrád november 1-jei száma közli.
- ³ Salgótarjában nem volt főiskola, egyetem, hiányzott a diákság, ezért is tolódtak az események későbbre. A Pestről hazatért diákokat a volt iskolájuk pedagógusai hívták meg, hogy beszéljenek a budapesti eseményekről. Erre október 29-én kerül sor a közgazdasági technikumban.
- ⁴ Ekkor hozza át Jakab Sándor a Csehszlovák Kommunista Párt lapját, az Új Szót, amelynek számai foglalkoznak az eseményekkel, különösen a nógrádi megyeszékhely „ellenforradalmával”. A lap magyar nyelven jelent meg.
- ⁵ Fehér Gyula a perek során ellentmondó vallomásokot tett, igen eltúlozva a fegyveres fenyegetés tényét. Azt állította, lakása ablakán is belőttek. Ellenséges magatartását Magos nem tudta megmagyarázni, a Sortűz c. filmben is elmondta, nem voltak rossz viszonyban.
- ⁶ Mlinarik István a Megyei Tanács művelődési osztályának tisztviselője, tagja a Nemzeti Bizottságnak, s az általuk kiadott lap főszerkesztője lesz.
- ⁷ Az ózdi munkástanács kihallgatási jegyzőkönyvének Salgótarjánra vonatkozó részét megtaláljuk a Trezsnyik-per anyagában.
- ⁸ A Salgótarjáni Acélgyár termelése az Ózdi Kohászati Üzemek termelésének függvénye, s az alapanyagellátásról szóló tanácskozások a forradalmat megelőzően is rendszeresek. A salgótarjáni gyár szakembereinek egy része mindig is az ózdi gyártól került Salgótarjába.
- ⁹ A tanácskozás jegyzőkönyvét A. Varga László közzétette a Heves Megyei Levéltár ARCHIVUM SUPPE MENTUM 1993. évi különszámában.